

Oponentní posudek na disertační práci

Kocourková, J. 2006. *Populační klima a rodinná politika v České republice po roce 1989 v evropském kontextu.*

Katedra demografie a geodemografie,
Přírodovědecká fakulta UK, Praha.

Téma, které si Jiřina Kocourková zvolila za objekt svého zkoumání – populační klima a rodinná politika –, je tématem v České republice navýsost aktuálním. Nejenže je nyní předmětem bádání autorů řady vědních disciplín, ale stává se v posledních letech také předním tématem politických úvah, jakož i součástí volebních programů českých politických stran. Považuji za důležité s tímto konstatováním také zdůraznit, že v případě Jiřiny Kocourkové se nejedná o žádný výraz badatelského konjunkturalizmu. Autorka toto téma sleduje již dlouhodobě a cílevědomě.

Disertační práce je členěna do dvou částí. První část tvoří jednak obecnější úvod do problematiky zkoumání populačního klimatu, jednak shrnutí výsledků dlouhodobého autorčina bádání v oblasti populační a rodinné politiky. Druhou část pak tvoří soubor osmi textů. Pět z nich přitom již bylo publikováno a tři jsou připraveny k vydání v tomto roce. Je třeba zdůraznit, že z oněch pěti publikovaných textů byly čtyři publikovány v zahraničních renomovaných vydavatelstvích, což již samo o sobě svědčí o jejich kvalitě.

Jako oponent disertační práce se ve svém posudku soustředím především na onu první, sedmačtyřicetistránkovou úvodní část. Důvod je prostý. To, že některé části disertace již byly publikovány, znamená samozřejmě uznání jejich kvalit – tyto texty totiž prošly recenzním řízením v redakcích a byly-li shledány k publikování vhodné, není již třeba, aby se jimi oponent disertace znovu oponentně zabýval.

Z předloženého úvodního textu části disertační práce jasně vyplývá, že autorka je již zkušenou badatelkou, která má čtenáři díky svému dlouhodobému zájmu o téma co sdělit. Je schopna jasně formulovat problém, umí jasně strukturovat text sdělení, obsahy, které čtenáři předkládá, jsou psány jasným a sdělným jazykem. Dokáže také s jistým nadhledem zobecnit výsledky svých předchozích bádání. Prokazuje dobrý rozhled po světové i domácí relevantní literatuře. Z meritorního hlediska jsou výsledky badatelské práce J. Kocourkové velmi cenné. Přinášejí totiž poznatky, které by se měly stát jistým vodítkem, jak realizovat českou rodinnou politiku v současném demografickém kontextu.

K textu úvodní pasáže mám několik poznámek a otázek, o nichž by se mohla vést debata při obhajobě. První poznámka se týká srovnávání výsledků za Československo s ostatními evropskými zeměmi, které se zúčastnily první vlny výzkumu *Population Policy Acceptance* (PPA). V uvádění generalizujících výsledků za tehdejší Československo bych byl velmi opatrný, neboť pokud vím, výběr respondentů nebyl proveden zcela striktně v souladu se statistickými zásadami pravděpodobnostního výběru, což znamená, že výsledky z takového výběrového souboru není možné zobecňovat na celou populaci, neboť není možné uplatnit postupy statistické inference.¹

¹ Pokud by pro některé byl tento výrok obtížně stravitelný, odkazuji např. na stať Petra Blahuše, „Statistická významnost proti vědecké průkaznosti výsledků výzkumu“. *Česká kinantropologie*, 4 (2): 53-72, 2000.

Druhá poznámka je de facto otázkou. Týká se do jisté míry odlišných postojů českých mužů a žen k manželství a k rodině. Autorka sama konstatuje, že založení rodiny, zdá se, „přestává být samozřejmou součástí životních plánů mužů“ (str. 17) a že „muži přestávají uznávat manželství jako prioritní formu partnerství“ (str. 18). Jak by podle názoru autorky měli s tímto výsledkem naložit politikové, jejichž snahou je zvýšit intenzitu plodnosti současných českých žen?

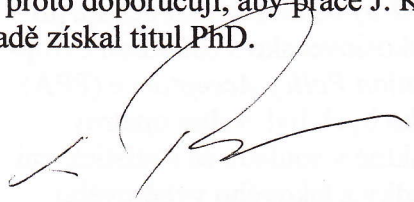
Třetí poznámka. Zdá se, že v české demografii panuje názor, že zvýšení intenzity plodnosti je závislé na nárůstu intenzity sňatečnosti. Poznatky uvedené autorkou ve třetím odstavci na straně 20 tomuto názoru odporují. S jejím závěrem souhlasím. Navíc nejbližší vývoj možná ukáže, že s rostoucí oblibou nesezdaného předmanželského soužití v současné mladé generaci také přibude případů, kdy lidé budou uzavírat sňatky až poté, kdy se jim narodí dítě. Takže z formálního hlediska se dítě narodí mimo manželství, manželství však bude uzavřeno záhy po porodu. Možná je načase začít sledovat nový ukazatel – počet měsíců od porodu dítěte, kdy došlo k uzavření sňatku (s otcem dítěte).

Čtvrtá poznámka se týká efektů pronatalitní politiky (oddíl 4.2). I když někteří čeští autoři ukazují, že pronatalitní opatření přelomu 60. a 70. let měla měřitelný efekt, neměli bychom zapomínat na to, v jakých společensko-politických podmínkách byla tato opatření realizována. Proto bych nabádal k opatrnosti při srovnávání jejich tehdejšího efektu s efektem pronatalitních opatření ve Francii (str. 33). Právě z důvodů výrazně odlišné sociální reality bychom srovnávali nesrovnatelné.

Pátá poznámka (otázka). Plně souhlasím s tvrzením, že „základem pro formulaci politiky na podporu plodnosti by mělo být zjištění, proč plodnost v konkrétních podmínkách klesla na nízkou úroveň“ (str. 36) a že „pochopení podstaty nízké plodnosti je nezbytné pro efektivní realizaci pronatalitní politiky“ (tamtéž). Totéž vlastně svým způsobem akcentuje i Cordón, jehož autorka parafrázuje na str. 36 (pozor, odkaz na rok vydání jeho práce není 2001, ale 2005). Jelikož komplex příčin, proč je v Česku již celou dekádu úroveň úhrnné plodnosti na extrémně nízké úrovni (to je na hodnotách označovaných jako *lowest low fertility*), zatím není jasně rozpoznán (a není to pouze naším specifikem), čím se, podle soudu autorky, řídili autoři současných propopulačních opatření? A z jakých asi specifík země, abychom užili slova Cardóna, autoři těchto opatření vycházeli?

Shrnutí: Předložená disertace Jiřiny Kocourkové splňuje všechna kritéria na disertační práci kladená. Je to vyzrálý text, který je podložen dlouhodobým výzkumem a který již byl z velké části uznán jako kvalitní, neboť byl přijat k publikaci doma i v zahraničí.

Plně proto doporučuji, aby práce J. Kocourkové byla přijata k obhajobě a aby autorka na jejím základě získal titul PhD.

Prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc.

V Brně dne 6. 9. 2006